

Jako hrdinka detektivky

4.10.2024 - | Univerzita Pardubice

Od malička chtěla být detektivem nebo pracovat v laboratoři. Obojí se studentce Fakulty restaurování Markěte Svobodové splnilo, když si k ní našel cestu jeden dávno zapomenutý, tajemný obraz. Měla ho „jen“ restaurovat. Přitom se jí ale podařilo vrátit mladé dívce z obrazu nejen původní krásu, ale i její jméno.

O obrazu toho Markéta Svobodová na začátku moc nevěděla. Jen to, že pochází z druhé poloviny 19. století a jeho autor není známý. Dlouhá léta se dílo ukrývalo v archivu v Olomouci pod silným nánosem nečistot a prachového depozitu. Vlivem vlhkosti a nesprávným uložením v minulosti hodně utrpěl. „Byl poměrně dost poničený. Patrně stál i nějakou dobu ve vodě a odnesly to všechny použité materiály, včetně krásného ozdobného rámu i textilií s malbou, na které byly velké ztráty barevné vrstvy, a podložek,“ popisuje studentka neutěšený stav obrazu, když se jí dostal do rukou. „Navíc na dílo někdo něco upustil, což v něm zanechalo díry a několik dlouhých trhlin,“ dodává. Přesto se do obrazu absolutně zamilovala. „Dívka na obraze je nádherná. Její tajemný pohled se do mě okamžitě vryl a jako by mi něco říkal...,“ vzpomíná. Ve společnosti obrazu, jak sama říká, strávila hodně brzkých ráno a dlouhých večerů. Na začátku ji přitom ani nenapadlo, kam až ji neznámá dívka zavede.

Kdy jste obraz viděla naposledy?

Asi tři dny před koncem výstavy, která nakonec k příběhu obrazu vznikla. Měli jsme k ní v muzeu v Olomouci i komentované prohlídky. Prováděla jsem zájemce výstavou a vyprávěla jim náš příběh.

Stýská se vám po něm?

Strávila jsem s ním spoustu času, takže trochu ano. Byla to krásná práce, na kterou nikdy nezapomenu. Měla jsem po všech stránkách štěstí, že se dostal do rukou zrovna mně.

Jak si k vám obraz našel cestu?

Jeho restaurování bylo předmětem mé bakalářské práce. Vedoucí měl pro mě a moji spolužačku připravené dva obrazy. Obě jsme samozřejmě chtěly tento! A aby to bylo fér, shodly jsme se, že o něj budeme losovat (smích). Nejprve jsme si „stříhly“ kámen, nůžky, papír o to, kdo začne. A já jsem to vyhrála na celé čáře. Jednak jsem prohrála „stříhání“, a moje spolužačka si vylosovala druhý obraz.

Víte, že?

Příběh obrazu byl natolik pozoruhodný, že k němu vznikla také výstava s názvem Sestra. K vidění byla ve Vlastivědném muzeu Olomouc. Měla velký úspěch a není proto vyloučeno, že poputuje dál. Přiblížila zájemcům nejen náročnou restaurátorskou práci, ale především až téměř detektivní rozkrývání příběhu, které studentku dovedlo až k odhalení identity dívky na obraze a rozklíčování kontextu celé rodiny. „Že jsem se na tom všem mohla podílet, je neuvěřitelná zkušenost a zážitek opravdu na celý život,“ říká studentka Markéta Svobodová. Momentálně studuje druhý ročník magisterského studia na Fakultě restaurování v Litomyšli. Kromě toho vyučuje na Základní umělecké škole a věnuje se i vlastní tvorbě.

Jak to celé začalo?

Když se ke mně obraz dostal, byl opravdu v havarijním stavu. Věděla jsem, že jeho restaurování bude poměrně náročné. Nejdříve jsem z obrazu odebrala stěry na mikrobiologickou analýzu, abych zjistila,

jestli náhodou není něčím napadený. Pod vrstvou prachu a různých nečistot se mohlo ukrývat ledasco. Žádné plísně se ale naštěstí nepotvrdily.

Co následovalo?

Důkladná fotografická dokumentace, která je běžnou součástí průzkumu a může nám o díle mnoho prozradit. Používáme k tomu zobrazovací metody, které využívají viditelná spektra. Dílo se nejprve nafotí v denním světle, v ultrafialovém záření, a nakonec ještě za pomoci infračerveného záření. Posledním krokem je průzkum pomocí rentgenu.

Co vám tento průzkum prozradil?

Toto je průzkum neinvazivní a pomohl mi zjistit bližší informace o díle, použitých materiálech i jejich struktuře. Prozradil také to, že autor použil barvy s příměsí kovu. Když pigment obsahuje látku na bázi těžkých kovů, strašně to září. Když jsem na fotce z rentgenu viděla všechny běloby velmi zářit, bylo mi jasné, že autor použil nějakou olovnatou bělobu. Vedle toho se provádí ještě invazivní průzkum, při kterém se odebírají vzorky, a ten mi zase prozradil víc o použitých pojivech, pigmentech, a hlavně jednotlivých vrstvách malby.

Proč musíte toto vše udělat?

Abych získala co nejvíc informací. Na jejich základě jsem si sestavila kompletní restaurátorský záměr. Obraz byl totiž i z tohoto pohledu velmi zajímavý.

Překvapila vás nějaká informace z tohoto průzkumu?

Největší šok jsem měla už při práci s ultrafialovým zářením, protože se najednou z rubové strany objevil text. Byl částečně viditelný i na denním světle, ale nedal se přečíst. Trochu jsem si s ním graficky pohrála a najednou jsem před sebou měla jasný text v němčině.

Co tam bylo napsáno?

„Pauline Keszler v Lošticích na Moravě narozená, sestra malíře historických maleb Jos. Keszlera ve Vídni, malované v Lošticích 1850...“

To pro vás byla velká indicie...

Obrovská. Běhala jsem tehdy po fakultě a všem to nadšeně říkala (smích). Byl to hlavně impuls pátrat dál, co to bylo za malíře. Hledala jsem různé zdroje, ale v literatuře se o něm moc nepíše. Až jsem narazila na jednu publikaci, která je přímo o něm. Napsal ji rakouský kněz Hans Klinger, který se zamiloval do práce Josefa Kesslera.

Kam vás posunuly informace v knížce?

Detailně v ní popsal jeho život a já tím pádem zjistila, že malíř Josef Kessler měl pět bratrů. Ale na obraze byla prokazatelně namalována žena. Každopádně o sestře nebyla v knize ani zmínka. To mě zmátlo, a tak jsem přemýšlela, jestli jsme v překladu neudělali náhodou chybu.

A udělali?

Ukázalo se, že ne. Stále to však nesesedělo, tak jsem začala pátrat v matrikách z 19. století. Konkrétně z Loštic, kde se malíř narodil. Hledala jsem, jestli se do malířovy rodiny narodila i dcera. Bylo to náročné, protože text je psaný kurzívou, navíc v němčině. Četla jsem to pořád dokola, všechny řádky

už mi splývaly. Pořád jsem nacházela zmínky jen o bratrech. A najednou to tam bylo. Vidím to stále před sebou (smích).

Našla jste ztracenou sestru!

Bylo 2:37 ráno, když jsem tam uviděla jméno Pauline Kessler. Nejdřív jsem si myslela, že se mi to zdá. Byla jsem unavená, tak jsem to zavřela. Když jsem se ráno znovu podívala, pořád to tam bylo napsané (smích).

Jaký to byl pocit?

Měla jsem velkou radost a zároveň to pro mě byl šok. Z hlediska obrazu to znamenalo velký posun. Vlastně se mi podařilo vyvrátit něco, co je napsané v knížce. Zjistit, že kromě pěti bratrů má malíř ještě sestru, o níž se nikde nepsalo, bylo neuvěřitelné.

Nešlo kvůli tomuto pátrání restaurování tak trochu stranou?

To jsem si nemohla dovolit. Restaurování obrazu bylo mojí bakalářskou prací a musela jsem obojí dokončit v termínu (smích). Dalšímu pátrání jsem se věnovala až později.

Co vás na restaurování obrazu bavilo?

Od začátku jsem dílo chtěla restaurovat jako celek, i když jeho součástí byl například ozdobný zlacený rám, který nebyl úplně typickou náplní mého bakalářského studia. Na druhou stranu to pro mě byla výzva a současně příležitost naučit se spoustu nových kroků. Když jsem obraz očistila od největšího prachového depozitu a dalších nečistot, vyndala jsem ho z ozdobného rámu a sundala i vypínací rám, abych se dostala k jednotlivým vrstvám. Přitom jsem zjistila, že centrální výjev obrazu je namalován na papíře, ale okolo a vespod byly textilní doplňky. Celé to ještě bylo podlepené textilií.

Jaké úkony jste prováděla?

Chtěla jsem zachránit co nejvíce fragmentů a tomu jsem celou práci přizpůsobila. Bylo nutné vyrovnat nerovnosti na celé ploše, narovnat okraje. Papírovou podložku jsem podlepila japonským papírem, a tak jsem vyspravila všechny otvory a trhliny. Po celkovém vyspravení a podlepení novým plátnem přišla na řadu barevná vrstva. Nejdříve jsem prováděla zkoušky rozpustnosti původního laku, který jsem následně začala ztenčovat. Najednou se mi ukázaly naprosto nádherné, živé barvy. Lak totiž časem žloutne a tmavne, takže bez něj najednou všechno krásně vystoupilo. Malba byla překrásná. Nakonec jsem použila scelující napodobivou retuš a mohla jsem to celé zase složit dohromady.

Co je při restaurování takového díla obzvlášť důležité?

Restaurovat ho tak, aby to originálu vůbec neublížilo. Všechny restaurátorské práce, které jsem na díle provedla, musejí být esteticky přijatelné. Zásahy musejí být navíc co nejvíc reverzibilní. To znamená, že kdyby se někdo rozhodl, že to, co jsem dělala, je hrozné, dokáže to zase odstranit.

Kdy jste zjistila, že by se obraz mohl dostat na výstavu?

Už v průběhu restaurování, jak jsem postupně odhalovala identitu namalované dívky, se objevovaly různé pohnutky, že by k obrazu mohla vzniknout výstava. O to zodpovědněji to bylo třeba celé udělat. K dílu jsem mohla přistoupit jenom konzervativně, ale z hlediska budoucího vystavování obrazu bylo důležité dílu navrátit estetickou hodnotu. Také to byla skvělá příležitost provést komplexnější restaurování, které následně bylo možné na výstavě prezentovat.

Takže jste nakonec dohledala i celou historii obrazu?

Tím, že jsem zjistila, kdo na obrazu je, začala se o pátrání zajímat i kurátorka výstavy Michaela Čadilová. Tu další pátrání nadchlo stejně jako mě, a tak jsme následné dohledávání historie prováděly spolu. Zajímalo nás, kam až dojdeme.

Co jste tedy zjistily?

Zjistily jsme, že malíř Josef Kessler neměl děti, ale jeho bratři ano. Šly jsme proto po této větvi a našly jsme dvě rodiny. Měly u sebe další malířovy obrazy, které jsme chtěly vidět.

Navštívily jste je?

Za jednou rodinou jsme se vypravily přímo do Loštic. Řekli nám spoustu důležitých informací. Velmi nám pomohli. Právě za nimi byl už dříve i Hans Klinger kvůli své publikaci o malířovi.

Druhá rodina poskytla také střípek do skládačky?

U ní byl pro změnu obraz, který nás extrémně zajímal. V Klingerově publikaci byla totiž otištěna černobílá fotografie obrazu dívky. Podle hlavních rysů jsme uvažovaly o tom, že by to mohla být „naše“ Pauline, jen o něco starší.

Potvrdilo se to naživo?

Hned, jak jsme obraz viděly, říkaly jsme si, že to není možné. Vzájemná podoba dívek byla až zarážející. Při důkladnějším ohledání obrazu jsem zjistila, že je tam opět jako autor uvedený Josef Kessler a k tomu rok 1860. Obraz tedy namaloval deset let po tom „našem“. Obě fotografie jsem ještě překryla na počítači. Vzájemným prolínáním se potvrdilo, že na obou obrazech je opravdu „naše“ Pauline Kessler. Byly tam jasné charakteristické rysy, které nás přesvědčily.

Rodina vůbec netušila, koho na obrazu má?

Obrazu říkali Tetinka Buřinka, protože si mysleli, že jde o autorovu tetu Libuši. A takhle se to v rodině tradovalo. Oproti „našemu“ obrazu byl tento více intimní, i malířův rukopis byl trochu jiný, takový uvolněnější, ladnější, promítá se to například i do výrazu, oděvu, celkové kompozice. „Náš“ měl možná více reprezentativní funkci.

Vy jste ale věděly hned, že i na druhém obrazu je Pauline...

Ještě během návštěvy první rodiny se nám do rukou dostala fotografie ženy, říkali jí tetička Zhánělová. To už jsme věděly, že se Pauline asi v 38 letech provdala za nějakého Františka Zháněla a jmenovala se tedy Zhánělová. Najednou jsme před sebou měly tři podoby Pauline Kessler v průběhu jejího života a celá skládačka se spojila dohromady.

A pak bylo jasné, že výstava bude.

Nebývá zvykem připravovat výstavu, která se věnuje pouze jednomu obrazu, ale u tohoto se sešlo hned několik faktorů, které vzniku napomohly. Jednak se moje restaurátorská práce velmi líbila a jednak mělo dílo velmi poutavý příběh. Nestává se totiž často, že by se při restaurování odkryl tak velký kus jeho historie. Začaly jsme tedy s kurátorkou muzea připravovat výstavu s příznačným názvem Sestra.

Jak jste se během práce na obrazu cítila?

Doslova jako v detektivce (smích). Šla jsem kousíček po kousíčku, drobeček po drobečku, dávala to dohromady a najednou to do sebe zapadlo. Přijde mi neuvěřitelné, že jsme díky mé pili na díle a zjištěným informacím byly schopné všechno tohle vybádat.

Detektivové mívají notýsek. Kam jste si zaznamenávala všechny zjištěné informace vy?

Na všechny poznámky jsem měla deník, abych je měla na jednom místě a na nic nezapomněla. Zároveň od začátku restaurování vždy píšu restaurátorskou dokumentaci, která je toho součástí a kde všechny tyto informace musí být obsaženy. Když není po ruce papír, pomůže i poznámka na ruce (smích).

O své práci mluvíte s velkým nadšením. Je vidět, že jste si vybrala správný obor...

Restaurování mě opravdu strašně zajímá. Fascinuje mě na tom to, že člověk může pojmout víc oborů dohromady. Je třeba umět k dílu přistoupit takhle obšírně a přijít na to, co je pro něj nejlepší. Vždycky říkám, že člověk musí být trochu schizofrenní a mít v sobě několik osobností. Musíte být fotograf, technolog, chemik, historik umění, umělec a zdatný řemeslník. A přesně tohle si naplno užívám.

Tento text najdete v exkluzivním vydání časopisu Univerzity Pardubice MY UPCE, vydání ze září 2024, v tištěné podobě v kampusu i v on-line podobě.

<https://www.upce.cz/jako-hrdinka-detektivky>